

ก้าวไปด้วยกัน

จุลสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 กุมภาพันธ์ - กันยายน 2556 ISSN 1906 - 5515

การจัดการความรู้ชุมชน โดยชุมชน

เวทีสืบค้นข้อมูลเรื่องเครือญาติของชุมชนน้ำเกียน อ. ภูเพียง จ.น่าน
ในงาน “ย้อนรอย 200 ปี น้ำเกียน” 26 มกราคม 2556 ภาพโดย ธัญลักษณ์ ศรีสง่า

ว่ากันว่าความรู้มีอยู่ 2 ประเภท คือ ความรู้แฝงเร้น เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เช่น ทักษะการทำงาน งานฝีมือ ประสบการณ์ชีวิต ฯลฯ และความรู้ที่ชัดเจน เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่างๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่างๆ

ความรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนา เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ คน ชุมชน เกิดการดำเนินการพัฒนาอย่างเป็นระบบ หรือเป็นกระบวนการ และเป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนสามารถนำสิ่งเหล่านั้นไปใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชน พัฒนาคนให้เกิดความยั่งยืนได้ นอกจากความสำคัญของความรู้แล้ว การจัดการความรู้เหล่านั้นให้สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

ฉบับนี้จึงนำเรื่องราวของการจัดการความรู้ของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีหลายขั้นตอนและรูปแบบ ตั้งแต่กระบวนการศึกษาหาความรู้สะสมความรู้ของชุมชนและการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การจัดโครงการในการนำเยาวชนโรงเรียนทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์ จ.สุโขทัย ไปศึกษาหาความรู้ในชุมชนเพื่อนำมาจัดสร้างศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา

การศึกษาประวัติศาสตร์บ้านแพรง จ.อยุธยา ในระดับลึก ในเรื่องภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม เพื่อ นำไปสู่การจัดหรือเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น บ้านแพรง การเรียนการสอนในโรงเรียน รวมถึงการถ่ายทอด ให้เยาวชนในการเป็นมัคคุเทศก์น้อย และการดึงความรู้จาก เอกสารโบราณมาใช้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

กระบวนการจัดการความรู้ส่วนใหญ่จะร่วมกันระหว่าง “คนใน” และ “คนนอก” โดยมีจุดแข็งต่างกัน คนในจะรู้ข้อมูลเนื้อหา ดีที่สุด ขณะที่คนนอกอาจช่วยวิเคราะห์ ตั้งคำถามชวนขบคิด รวมถึง แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานระหว่างคนในและคนนอก ซึ่งการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของทีมงานมนุษย วิทยาเดินทางที่คิดว่าการเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยกันฉันทมิตร จะช่วยสร้างการแลกเปลี่ยน การกล้าคิด กล้าทำ การกระจาย อำนาจในการสร้างข้อมูลให้มาอยู่ในท้องถิ่นโดยคนท้องถิ่น จะช่วยลดการผูกขาดพื้นที่ของนักวิชาการ/คนนอกในการสร้าง ความรู้ ที่สำคัญยังสร้างความมั่นใจในการนำความรู้มาใช้อธิบาย ตัวตน และต่อรองต่อสิ่งต่างๆ

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนา กับกระบวนการสร้างเครือข่าย

เครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนา เริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2555 ในโอกาสที่พี่น้องชาวพิพิธภัณฑสถานภาคเหนือได้มารวมตัวกันในงาน “มหกรรมพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นและภูมิปัญญาวัฒนธรรมล้านนา” ณ วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะรวมตัวกันในระหว่างผู้ดำเนินการพิพิธภัณฑสถานด้วยกัน เพื่อพัฒนาศักยภาพของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนาให้ก้าวหน้า พร้อมรองรับผู้เข้าชมที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น

การดำเนินงานของเครือข่ายฯ ใช้รูปแบบของการร่วมมือกัน เพื่อนช่วยเพื่อน พี่ช่วยน้อง โดยมีพระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ จากหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา เป็นประธาน และพิพิธภัณฑสถานแห่งที่มาร่วมงานเป็นกรรมการโดยอัตโนมัติ ขั้นแรกที่ประชุมได้ขอให้ตัวแทนไปสร้างเครือข่ายของแต่ละจังหวัด ตามแต่ความสามารถและศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะปัจจัยในการสร้างเครือข่ายจะแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ ยังได้มีการเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในภาคเหนือ นับว่าเป็นการเริ่มต้นสร้างเครือข่ายที่สมบูรณ์ยิ่ง

¹ รองประธานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนา

² ประธานเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนา และผู้ดูแลหอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา

ต่อมาเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนาได้เข้าร่วมกิจกรรมเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ทั้งในส่วนของแต่ละจังหวัด และการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ในนามของเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดตัวเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนาให้สังคมได้รับรู้ และทางเครือข่ายได้มีโอกาไปร่วมเสวนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายฯ ใน

งานเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นครั้งที่ 3 “ภูมิรู้สู่วิกฤต” ระหว่างวันที่ 23-27 พฤศจิกายน 2555 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ซึ่งเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนาได้นำเสนอวิธีการสร้างเครือข่ายของล้านนาต่อที่ประชุม ได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและได้รับความสนใจจากเพื่อน

พิพิธภัณฑ์จากทั่วประเทศ นับว่าเป็นการเปิดตัวเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนาที่สมบูรณ์แบบที่สุด ในนามเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของชาวพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเอง ในงานดังกล่าว ประธานเครือข่ายฯ ได้จัดทำเสื้อยืด โดยมีโลโก้ของเครือข่ายฯ เป็นรูป “ตะแหลัง” ไปจำหน่ายในงานเพื่อนำรายได้มาเป็นทุนในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ

ต่อมาในวันที่ 27 เมษายน 2556 ได้มีการประชุมเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนา ครั้งที่ 1/2556 ณ วัดร่องเม้ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากที่แต่ละคนได้มีการกิจในช่วงสงกรานต์ และในโอกาสนี้ก็ได้ถือเป็นเรื่องหลักของชาวเครือข่ายในการร่วมกันรณรงค์น้ำดำหัวท่านพระครูโกวิทธรรมโสภณ เจ้าอาวาสวัดร่องเม้ง ผู้ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าหรือพระเถระที่ชาวเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนานับถือ และเป็นการสืบทอดประเพณีอันดีงามของชาวล้านนา กิจกรรมครั้งนี้ที่ประชุมเครือข่ายฯ ได้พิจารณาหาแนวทางในการดำเนินงานของเครือข่ายฯ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาผู้สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ โดยเห็นว่า ถ้าเครือข่ายของแต่ละจังหวัดสามารถหาองค์กรหรือสถาบันที่เห็นความสำคัญก็จะสามารถผลักดันกิจกรรมของแต่ละท้องถิ่นได้ในส่วนของเครือข่ายแม่

หรือเครือข่ายหลักได้ร่วมกันพิจารณาที่จะจัดทำโครงการเสนอต่อโครงการนักมานุษยวิทยาเดินดิน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ในหัวข้อการเสริมสร้างศักยภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสู่การมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ประชุมเห็นชอบและทางประธานจะได้ประสานงานกับทางศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรต่อไป

ส่วนการพัฒนาเครือข่ายฯ เนื่องจากว่าเครือข่ายหลักยังไม่มีสมาชิกครอบคลุมทั้งแปดจังหวัดในล้านนา จึงเห็นว่าควรที่จะรณรงค์ขยายเครือข่ายฯ ให้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นและครอบคลุมทั้งล้านนา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยของแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ ที่ประชุมยังได้พูดถึงการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งขณะนี้เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นล้านนาสามารถเข้าไปชมได้ที่ www.lanna-culture.com และ เพื่อนพิพิธภัณฑ์เชียงรายที่ www.facebook.com/chiangraimuseum

ส่วนความก้าวหน้าของเครือข่ายฯ ที่ได้พัฒนาไปมากกว่าที่อื่นคือเครือข่ายเพื่อนพิพิธภัณฑ์เชียงราย ซึ่งได้มีจำนวนสมาชิกกว่า 21 แห่งและหอศิลป์อีกสิบกว่าแห่ง ใน พ.ศ. 2555 ได้มีการประชุม 4 ครั้ง รวมทั้งได้จัดกิจกรรมเยี่ยมเพื่อนพิพิธภัณฑ์ 3 ครั้ง ทำให้ชาวพิพิธภัณฑ์ได้รู้จักและสนิทสนมกันมากขึ้น และในปลาย พ.ศ. 2555 ได้ร่วมกับศูนย์ศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์เชียงราย เพื่อเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว

ใน พ.ศ. 2556 นี้ เครือข่ายเพื่อนพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย ได้จัดประชุมเครือข่าย 1 ครั้ง และได้จัดอบรมเรื่อง “มรดกเทศก์นำชมพิพิธภัณฑสถาน” ในวันที่ 25-26 เมษายน 2556 ณ อาคารสถาบันภาษาและคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ คือ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ดำเนินการจัดอบรม สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงรายสนับสนุนงบประมาณการจัดอบรม และองค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้จัดส่งวิทยากรมาช่วย 3 ท่าน ในการนี้ มีผู้เข้าร่วมอบรมจากพิพิธภัณฑสถานต่างๆ จำนวน 45 ท่าน และพิพิธภัณฑสถานบางแห่งได้นำสิ่งของมาจัดแสดงในงานด้วยการอบรมในครั้งนี้ได้รับความสำเร็จอย่างยิ่ง ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้และได้มีโอกาสนำเสนอต่อผู้เข้าร่วมอบรมด้วย

เครือข่ายจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการอาศัยความร่วมมือของพวกเราชาวพิพิธภัณฑสถานด้วยกันเป็นหลัก โดยอาศัยองค์กรหรือหน่วยงานอื่นเป็นเพียงพี่เลี้ยง ซึ่งตามหลักอภิธานิธรรมบอกไว้ว่าผู้ที่หวังความสำเร็จของหมู่คณะต้องมีหลัก คือ ต้องหมั่นประชุมกันบ่อยๆ เวลาประชุมก็ต้องพร้อมเพรียงกัน การให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสกว่า การไม่ขัดแย้งหรือดูถูกผู้ที่อ่อนกว่า การไม่บัญญัติกฎระเบียบที่ขัดแย้งกฎระเบียบเดิมที่ถูกต้องดีงาม หรือแม้แต่การให้ความคุ้มครองผู้ที่ทำดี ทำถูกต้อง ซึ่งหลักการดังกล่าวสามารถนำมาใช้กับการสร้างเครือข่ายได้เป็นอย่างดี

ทบทวน...

เพื่อเดินไปข้างหน้า

สวัสดีค่ะ

ฉบับนี้ก็จะออกมาได้.. ข้าเหมือนกับสายฝนเลยนะคะ (เขาว่า เข้าฤดูฝนแล้ว.. แต่ทำไมกบอ้วนจะแห้งตายด้วยความร้อนอยู่เลย) อากาศร้อนอย่างนี้ อย่าลืมดูแลตัวเองนะคะ ฉบับที่แล้วได้พาทุกท่านไปรู้จักกับกระบวนการทำงานในการจัดงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ครั้งที่ 3 “ภูมิรู้สู่วิกฤต” เชื่อว่าหลายท่านอาจจะตั้งคำถามว่างานเทศกาลฯ ที่ผ่านมา (ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2) ทำงานอย่างไร? เหมือนหรือแตกต่างกัน? เราเองก็อยากรู้เช่นกันค่ะ เพราะเราเชื่อว่าการได้ย้อนกลับไปดูสิ่งที่ผ่านมามีจะทำให้เห็นแนวทางที่จะเดินไปข้างหน้าได้ชัดเจนมากขึ้น

เราจึงจัดเวทีสะท้อนความคิดเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นขึ้น โดยเริ่มที่เครือข่ายพิพิธภัณฑสถานภาคเหนือ ในเดือนมกราคม ภาคใต้ในเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนเดือนมีนาคมเป็นเวทีของเครือข่ายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก เราเรียกเวทีสะท้อนความคิดฯ นี้ว่า “เวทีรวมมิตรศิษย์

เก่างานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น” เพราะพิพิธภัณฑสถานที่เราเชิญเข้าร่วมประชุมนั้นล้วนเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เคยเข้าร่วมจัดงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับเราทั้งนั้น บางแห่งอาจจะเข้าร่วมแค่ครั้งเดียว บางแห่งก็ 2 ครั้ง ขณะที่บางแห่งมาครบทั้ง 3 ครั้งเลยแล้วเราได้รู้จักกับพิพิธภัณฑสถานแต่ละแห่ง ไม่น้อยกว่า 2 ปี บางแห่ง 4 ปี หรือ 6 ปี (ช่างยาวนานจริงๆ) ในเวทีสะท้อนความคิดฯ เราคุยเรื่องอะไรกันบ้าง วันนี้กบอ้วนสรุปมาเล่าสู่กันฟังค่ะ

ทบทวนตัวเรา

เราเริ่มต้นเวทีด้วยการทบทวนการทำงานของศูนย์ฯ ในฐานะเจ้าภาพการจัดงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เพื่อให้เรา (ศูนย์ฯ) และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เข้าร่วมได้เข้าใจและตระหนักถึงวัตถุประสงค์ของการจัดงานเทศกาลฯ ขึ้นมา ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว เราไม่เคยนึกถึงมันเลย ลองมาดูกันว่าแท้จริงแล้วงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์อะไร

รวมมิตรศิษย์เก่างานเทศกาลพิพิธภัณฑ
ท้องถิ่น ทั้ง 4 ภาค

❶ เพื่อกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงบทบาททางวัฒนธรรมและทางการศึกษาของตนเอง

❷ เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างชาวพิพิธภัณฑท้องถิ่นด้วยกันเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่างๆ เพื่อให้พิพิธภัณฑเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นได้อย่างเต็มภาคภูมิ

❸ เพื่อเผยแพร่ผลงาน และสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้สำหรับคนอื่นๆ โดยเฉพาะคนในกรุงเทพฯ เพื่อให้มีโอกาสพบชาวบ้าน

จากท้องถิ่นต่างๆ ที่มีความรู้ได้รู้จักเรื่องราวจากท้องถิ่น และเห็นความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นกับเมืองมากขึ้น

เป็นอย่างไรบ้างคะ วัตถุประสงค์ของการจัดงานเทศกาลฯ เลิศไหม เราพบว่าศิษย์เก่างานเทศกาลฯ หลายต่อหลายท่านไม่เคยทราบวัตถุประสงค์มาก่อน ขณะที่หลายท่านก็หลงลืมไปตามกาลเวลา เช่นเดียวกับเรา (เจ้าหน้าที่) เพราะเรามุ่งแต่จะไปข้างหน้าเพื่อให้เกิดงาน จนบางครั้งบางทีก็ลืมสิ่งสำคัญไปเลย

ระดมความคิดเกี่ยวกับงาน
เทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

บททวนกับสิ่งที่เราได้ทำ
มา โดยเฉพาะช่วงของการ

นอกจากเราจะบททวนวัตถุประสงค์
ของการจัดงานแล้ว ยังได้ฟังขั้นตอนการ
เตรียมงานของพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ด้วยค่ะ ซึ่ง
พบว่ามีขั้นตอนการเตรียมตัวเข้าร่วมงาน
เทศกาลฯ ไม่ต่างกันคือ รับโจทย์/หัวข้อเรื่อง
ที่จะจัด (ครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3) ประชุม
ปรึกษาหารือกับทีม วางแผนเก็บข้อมูล
ลงพื้นที่สัมภาษณ์-เก็บข้อมูล เรียบเรียง
เตรียมวัสดุสิ่งของและชุดนิทรรศการ แต่
ไม่ว่าจะ ศิษย์เก่าทุกท่านของเราจะทำตาม
ขั้นตอนนั้นๆคะ บางท่านก็ข้ามขั้น บางท่าน
ก็ลดขั้น หรือบางท่านก็ไม่ทำตามขั้น
เลย อย่างไรก็ตาม เราพบว่าการให้เวลา

เตรียมตัว (เตรียมจัดงาน) ทำให้เราเห็น
ข้อบกพร่องของตัวเองชัดเจนมากขึ้น และ
เข้าใจว่า ทำไมตอนนั้นมันจึงเกิดแบบนี้
ทำไมตอนนั้นจึงทำแบบนี้

วิพากษ์การทำงาน

เป็นช่วงที่เราให้ชาวพิพิธภัณฑ์ช่วยบอก
เล่าถึงปัญหา อุปสรรคที่ทำให้การทำงาน
เข้าร่วมงานเทศกาลฯ เกิดสะดุด ติดขัด และ
ที่สำคัญข้อผิดพลาดของศูนย์ฯ ในฐานะ
คนจัดมีอะไรบ้าง จากเวทีเราสามารถ
สรุปปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ
คือ

2 ปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากการทำงาน
ของศูนย์ฯ เช่น ช่วงเวลาและระยะเวลา
ในการจัดงานที่ไม่ตรงกันระหว่างเวลา
ที่ศูนย์ฯ จัดงานกับปฏิทินชีวิตชุมชน
จำนวนและคุณภาพของผู้เข้าชมที่มีมาก

นี่เป็นเพียงบางส่วนของเสียงสะท้อนที่เราได้รับฟังมา บางท่านก็บอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา บางท่านก็บอกแบบเกรงอกเกรงใจ แต่ในฐานะคนจัดงาน เราก็ “คิด” ก็ “ทำ” ในสิ่งที่คิดว่า “ดี” ว่า “ควร” ว่า “น่าพอใจ” ว่า “น่าสะดวกสบาย” ต่อการทำงานของชาวพิพิธภัณฑ์ คนดู และคนทำงานร่วมกันแล้ว แต่ในความจริง มันก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ช่วงนี้ทุกท่านจึงเป็นเสมือนกระบอกบานใหญ่ส่งสะท้อนให้เราเห็นการทำงานของเราได้ดียิ่งขึ้น

ขอขอบคุณค่ะ

[illegible]

ค้นหาคุณูปการ

จากวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อที่ตั้งไว้ เราพบว่าถ้าเราสามารถทำงานเทศกาลพิพิธภัณฑแต่ละครั้งบรรลุวัตถุประสงค์ได้ทั้งหมดก็คงเป็นสิ่งวิเศษ แต่ในฐานะคนทำงานร่วมกันเราก็อยากรู้ว่าชาวพิพิธภัณฑที่เข้าร่วมงานเทศกาลฯ กับเราคิดว่า อะไรคือคุณูปการที่เขาได้รับจากการเข้าร่วมงาน ผลจากเวทีสะท้อนความคิด คือ งานเทศกาลพิพิธภัณฑท้องถิ่นสร้างคุณูปการใน 3 ระดับคือ

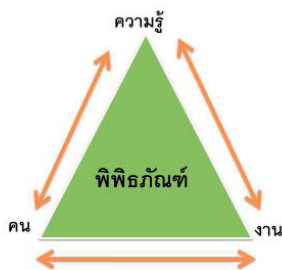
① ระดับตัวพิพิธภัณฑเอง พิพิธภัณฑหลายแห่งบอกว่า การเข้าร่วมงานเทศกาลฯ เปิดโอกาสให้เขาได้รู้จัก “ตัวเอง” มากขึ้น เพราะต้องค้นหา/เก็บข้อมูลเรื่องราวของชุมชนตนเองมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้ได้รู้จักพิพิธภัณฑท้องถิ่นแห่งอื่น ได้เปิดตัวเองให้คนอื่นได้รู้ ซึ่งสร้างความภูมิใจให้กับคนทำงานและพิพิธภัณฑไม่น้อย... กบอ้วนยินดีด้วยนะคะ...

② ระดับภูมิภาค ขอนี้แทบทุกคนบอกตรงกันว่า ได้ “เครือข่าย” คนทำงานที่มีความชอบ ความคิด ความเชื่อคล้ายๆ กัน ได้เพื่อนที่อยู่ในหลากหลายภูมิภาค ได้แลกเปลี่ยน ได้รับความช่วยเหลือทั้งเรื่องความคิด เนื้อหา วิธีการเก็บข้อมูล และรูปแบบการจัดแสดง

ในระดับนี้จะเห็นชัดที่ภาคเหนือคะ เพราะพิพิธภัณฑท้องถิ่นทางภาคเหนือ

สามารถรวมตัวกันเป็น “เครือข่ายพิพิธภัณฑท้องถิ่นล้านนา” ได้สำเร็จ หลังจากได้รู้จักและทำงานร่วมกัน ขณะที่ภาคอีสานขอรวมตัวกันตามพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อง่ายต่อการติดต่อสื่อสาร ซึ่งในที่สุดก็เกิด “เครือข่าย พิพิธภัณฑท้องถิ่นลุ่มน้ำชี” ขึ้น ภายใต้การนำของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑมหาวิทยาลัยมหาสารคาม กบอ้วนก็หวังว่าการทำงานแบบเครือข่ายจะแพร่กระจายไปผลิตดอกออกผลในภูมิภาคอื่นบ้างนะคะ

③ ระดับประเทศชาติ หลายท่านมีคำตอบที่น่าสนใจมาก เช่น บอกว่างานเทศกาลฯ ทำให้พิพิธภัณฑท้องถิ่น คนท้องถิ่นเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ทำให้ลดความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมลง ทำให้เห็นความเท่าเทียมกันของคน ที่สำคัญคือเกิดแรงกระตุ้นให้มีการผลักดันนโยบายที่เป็นประโยชน์กับชาวพิพิธภัณฑได้ กบอ้วนก็ยินดีและเห็นด้วย ที่งานเทศกาลฯ

แบบผังองค์ประกอบพิพิธภัณฑ คือ พพิธภัณฑต้องมีคนดูแล + หาความรู้เพื่อผลิตงาน (ชุดนิทรรศการ/กิจกรรม) ออกมาจัดแสดง จึงจะทำให้พิพิธภัณฑเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างแท้จริง

แผนผังสรุปจากเวทีสะท้อนความคิดงานเทศกาล พิพิธภัณฑสถานของเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

เป็นเวทีหนึ่งที่แสดงออกถึงพลังความต้องการของชาวพิพิธภัณฑสถานในเชิงนโยบายไปสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ อาจจะเริ่มที่นโยบายระดับท้องถิ่นก่อนก็ได้คะ เช่น เครือข่ายพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นล้านนาพยายามผลักดันให้สมาชิกในเครือข่ายเข้าไปมีบทบาทในสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพื่อรับรูนโยบายและรักษาสีห์ของต่นคะ

แนวทางในการเดินต่อ....

เป็นหัวข้อสุดท้ายของเวทีสะท้อนความคิดงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นคะ เราพบว่าทุกท่านอยากให้มีการจัดงานเทศกาลฯ ต่อ ส่วนหัวข้อ/เรื่องที่ยากจัดก็ขอให้เกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต อาเซียน และอื่นๆ อีกมากมาย (แล้วเรื่องไหนดีคะ) ส่วนสถานที่จัดงาน ตอนนี้มีเจ้าภาพเสนอตัวแล้วคะ

ทั้งเกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี หรือจะไปภาคเหนือ เชียงใหม่ พะเยา? หรือที่เดิม ตมส. กรุงเทพฯ... (ยังอยากมาอยู่ไหมคะ)

ที่จริงศิษย์เก่างานเทศกาลฯ ยังเสนอวิธีการจัดการ แผนประชาสัมพันธ์ รูปแบบการจัดงานมาด้วย ต้องขอบอกว่าเป็นประโยชน์ต่อเราในฐานะคนทำงานมากคะ ก่อนจบเวทีสะท้อนความคิดฯ เราทิ้งคำถามไว้ให้กับชาวพิพิธภัณฑ

และตัวเอง(ทีมงาน)ได้ไปขบคิดว่าจะเป็นไปได้ไหม? หากงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นครั้งต่อไป ศูนย์ฯ จะลดบทบาทตัวเองลงเป็นเพียงคนสนับสนุนหรือผู้ประสานงานให้ ส่วนการทำงานส่วนอื่นจะดำเนินการโดยพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเองเพื่อให้งานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นเวทีของชาวพิพิธภัณฑสถานที่ตอบโจทย์ความต้องการของคนพิพิธภัณฑสถานอย่างแท้จริง... แล้วท่านล่ะคะ คิดว่าอย่างไร

ฉบับนี้ยาวมากจริงๆ ต้องลาไปแล้วคะ ... ตามให้กำลังใจกันนะคะ

กบอ้วน (เอง)

ปล. ถ้าจะจัดงานเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ครั้งที่ 4 ท่านผู้อ่านอยากให้จัดเรื่องอะไร จัดที่ไหน แอบกระซิบบอกกบอ้วนได้คะ เดียวกบอ้วนจะไปลอบบี้ให้... ^^

ชื่อ “ทุ่งเสลี่ยม” อ่านหรือฟังดูแล้วหลายคนคงคิดว่าผู้เขียนเขียนผิด ที่ควรจะเป็นนั่นน่าจะเขียนว่า “ทุ่งเสลียง” มากกว่า แต่แท้จริงแล้วชื่อ “ทุ่งเสลี่ยม” นี่เป็นชื่อที่ถูกต้อง ด้วยมีความหมายว่า “ทุ่งต้นสะเดา” เพี้ยนมาจากคำว่า “เสลียม” ในภาษาล้านนาหมายถึงต้นสะเดา

ศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา : โครงการใหม่เพื่อเยาวชน รักท้องถิ่นของโรงเรียน ทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์

ทุ่งเสลี่ยมเป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดสุโขทัยที่อยู่ติดกับอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง และบรรพบุรุษของชาวทุ่งเสลี่ยมในปัจจุบันส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอเถินและอำเภออื่นๆ ของจังหวัดลำปาง

เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2555 ที่ผ่านมา ผู้เขียนได้มีโอกาสมาที่อำเภอทุ่งเสลี่ยมเนื่องด้วยได้รับการติดต่อจากคุณครูกิตติชัย

กาวิละปัญญา หมวดสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์ “เพื่อนทุกข์เพื่อนยาก” ของผู้เขียนอีกคนหนึ่ง เมื่อครั้งแรกสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเชิญมาเป็นวิทยากรบรรยายหัวข้อ “วิธีการและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ในโครงการ “ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น

¹ ที่ปรึกษากลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

คุณครูเคียง ซ่านี บรรยายให้นักเรียนฟัง
อย่างสนุกสนานและได้รับความรู้

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ” ของโรงเรียนทุ่งเสลี่ยม หนองปลื้มพร้อมด้วยคุณครูเคียง ซ่านี วิทยากรผู้ทรงความรู้เรื่องสุขโขทัยศึกษาจาก โรงเรียนไกรในวิทยาคม รัชชังคลาภิเชก อำเภองกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

ผู้เขียนตั้งใจเดินทางจากภูมิลำเนา อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภูไปยัง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ด้วย ความเต็มใจ เพราะต้องการที่จะปลูกฝังให้ เยาวชนได้รู้จักหรือเรียนรู้ประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นของตน อีกทั้งทุ่งเสลี่ยมเป็นอีก พื้นที่หนึ่งที่มีความน่าสนใจ ทั้งในแง่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาษา ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม ด้วยเป็นอำเภอที่มี ผู้คนเชื้อสายล้านนา “อู่คำเมือง” จำนวน มากเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ในขณะที่อำเภออื่น ของจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่จะเป็นคน พื้นถิ่น “พูดภาษาถิ่นสุโขทัย” ทุ่งเสลี่ยม จึงมักจะเป็นพื้นที่ที่ถูกกลืนอยู่เสมอของ ผู้ที่เข้ามาศึกษาเรื่องราวหรือข้อมูลด้าน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุโขทัยหรือด้าน สุโขทัยศึกษา

โครงการบรรยายเริ่มขึ้นด้วยการกล่าว เปิดของ ผอ.ศักดิ์สิทธิ์ อินทิพย์ ผู้อำนวยการ โรงเรียนทุ่งเสลี่ยมหนองปลื้ม ส่วนหนึ่ง ในการกล่าวเปิด ผอ. ศักดิ์สิทธิ์ ได้พูดถึง การสร้างห้องภูมิปัญญาท้องถิ่นหรืออาจจะ

พัฒนาเป็น “ห้อง หรือศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา” ซึ่งอาจจะเริ่มต้นนับตั้งแต่บัดนี้ โดยการศึกษารเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 จำนวน 44 คน ซึ่งเป็นผู้เข้ารับการอบรมในวันนี้ และจะขยายผลต่อไปยังชั้นเรียนอื่นๆ อีก เมื่อผู้เขียนได้ฟังก็เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง กับแนวคิดหรือโครงการของผู้อำนวยการโรงเรียน และคิดในใจว่าหากมีโอกาสคงได้พูดคุยกับท่าน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เกี่ยวกับโครงการจัดตั้ง “ศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา” โครงการใหม่ของโรงเรียนทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์

หลังจากผู้อำนวยการโรงเรียนกล่าวเปิดโครงการ ก็เป็นหน้าที่ของผู้เขียนขึ้นบรรยายในหัวข้อที่ได้รับมอบหมายจากทางโรงเรียน ต่อด้วยการบรรยายในหัวข้อ “มาเป็นนักประวัติศาสตร์น้อยกันเถอะ” ของคุณครูเคียง ชานี ก่อนที่จบการอบรมในภาคเช้า ส่วนภาคบ่ายเป็นการลงพื้นที่สำรวจศึกษาโบราณสถานหอรบทุ่งเสลี่ยม ซึ่งเป็นด่านโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยา ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นด่านต่อแดนระหว่างสยามกับล้านนา

ผู้เขียนและนักเรียนที่ร่วมโครงการถ่ายภาพร่วมกันบนสันเขาที่มีการนำหินมาก่อเป็นกำแพงและป้อมปืน จะเห็นแนวกำแพงหินทางด้านขวาในภาพ

ในระหว่างการดำเนินโครงการ ผู้เขียนก็ถือโอกาสเก็บข้อมูลและแลกเปลี่ยนความรู้กับนักเรียนและคณะครูที่เข้าร่วมโครงการไปด้วย พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียนมาจากทุกตำบลในอำเภอทุ่งเสลี่ยม และมีนักเรียนจากอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสุโขทัย รวมทั้งอำเภอเถิน จังหวัดลำปางมาเรียนด้วย นักเรียนส่วนใหญ่พูดภาษาล้านนา และมีญาติอยู่ในเขตอำเภอเถิน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 จำนวน 44 คน มี 6 คนเป็นคนพื้นถิ่นสุโขทัย มี 3 คนที่ผู้ปกครองมาจากพื้นที่ภาคกลาง และอีก 2 คน “เว้าอีสาน” ที่เหลือ 33 คน “อู้คำเมือง” ทั้งหมด ซึ่งก็

สอดคล้องกับหลักฐานประวัติศาสตร์สมัย
รัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นใบบอกเมืองสวรรคโลก
รหส หจข. ร.5 ม.2.12ก/7 เลขที่ 7 จ.ศ.1247
(พ.ศ.2428) เรื่อง บอกราคาข้าวเปลือก
เกี่ยวนละ 9 ตำลึง กับพวกลาวเมืองลำปาง
พาครอบครัวลงมาหาเสบียง 300 คนเศษ
ที่กล่าวถึงการอพยพลงมาอยู่ในเขตเมือง
สวรรคโลกของชาวเถินและลำปาง ซึ่ง
ขณะนั้นบริเวณอำเภอทุ่งเสลี่ยมอยู่ในเขต
ปกครองของเมืองสวรรคโลก

ส่วนบรรพบุรุษของนักเรียนที่พูดภาษา
อีสาน เข้ามาอยู่เมื่อประมาณ 20-30 ปีที่
ผ่านมา โดยช่วงแรกเข้ามารับจ้างทำไม้และ
ต่อมาก็ย้ายครอบครัวมาแผ้วถางป่า บุกเบิก
สร้างที่อยู่อาศัยและที่ทำกินใหม่ จากนั้น
ก็มีชาวอีสานจำนวนหนึ่งอพยพตามมา
จนมีหลายหมู่บ้านที่เป็นชาวอีสานกว่า

ครึ่ง ส่วนนักเรียนที่พูดภาษาถิ่นสุโขทัย
ส่วนใหญ่จะอยู่ในตำบลที่ติดกับอำเภอสวรรคโลกและศรีสำโรง ซึ่งเป็นอำเภอที่มี
วัฒนธรรมแบบชาวสุโขทัยโดยทั่วไป

*“เรื่องวัฒนธรรมแบบล้านนาของชาว
ทุ่งเสลี่ยม การเข้ามาและความสัมพันธ์
ระหว่างผู้คนต่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรม
ของผู้คนในอำเภอทุ่งเสลี่ยมเป็นเรื่องที่
น่าสนใจ หากมีการจัดตั้งศูนย์ทุ่งเสลี่ยม
ศึกษาขึ้นจริงครับ”* คำพูดที่ผู้เขียนพูด
กับผู้อำนวยการโรงเรียน หลังจากที่ท่าน
ถามว่า *“อะไรน่าสนใจสำหรับการศึกษา
ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นทุ่งเสลี่ยม”*
ผู้อำนวยการท่านเห็นด้วย พร้อมกับเชิญ
หัวหน้าหมวดสังคมศึกษาฯ มาร่วมรับฟัง
เพื่อจะได้เข้าใจและนำแนวทางไปปฏิบัติ
หากมีการจัดทำศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา

นอกจากประเด็นข้างต้น
แล้ว ในทุ่งเสลี่ยมมีเรื่องที่น่าสนใจหรือน่าศึกษาอีกหลายๆ
เรื่อง ซึ่งหากมีการตั้งศูนย์
ทุ่งเสลี่ยมศึกษา เรื่องเหล่านี้
ก็น่าจะได้รับการศึกษาสืบค้น

ครูผู้เขียนและนักเรียนที่ร่วมโครงการ บันทึก
ภาพร่วมกันเป็นที่ระลึกบริเวณกำแพงอิฐ
ช่องด่านโบราณ

และรวบรวมไว้ในศูนย์ด้วย เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับการร่อนทองในลำน้ำแม่มอกของชาวบ้านแม่บ่อทอง, การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์หอบทุ่งเสลี่ยม, พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนลุ่มน้ำแม่มอก, ที่มาของชื่อหมู่บ้านไทยชนะศึก ซึ่งเกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา, การค้นหาที่ตั้งของเมืองโคกภูหรือเมืองศรีพนมมาศ เมืองโบราณที่ปกครองบริเวณอำเภอ

ทุ่งเสลี่ยมสมัยรัชกาลที่ 3-5 และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในอำเภอทุ่งเสลี่ยม เป็นต้น ซึ่งผู้อำนวยการได้รับไว้พิจารณาและทาบทามผู้เขียนมาร่วมศึกษาและเป็นวิทยากรให้กับนักเรียนอีกครั้ง เมื่อมีการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

หลังจากรับประทานอาหารกลางวันเสร็จ คณะครูผู้รับผิดชอบโครงการได้มอบหมายให้ผู้เขียนและคุณครูกิตติชัย นำผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งนำโดยผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ คณะครูหมวดสังคม

การลงพื้นที่สำรวจศึกษารังนี้ นอกจากจะต้องขึ้นเขาแล้วยังจะต้องเดินข้ามลำห้วยสร้างความประทับใจให้กับนักเรียนที่ร่วมโครงการไม่น้อย

อ. ศักดิ์สิทธิ์ อินทิพย์ ผู้อำนวยการโรงเรียน
ทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์ กล่าวปิดโครงการอย่าง
เรียบร้อยและเป็นกันเอง ที่ลานหน้ามณฑป
หลวงพ่อดิลก วัดทุ่งเสลี่ยม

ศึกษาฯ และนักเรียนเดินทางไปลงพื้นที่
สำรวจศึกษาเชิงบริเวณรอบทุ่งเสลี่ยม
ซึ่งอยู่ในเขตบ้านหอรบ ตำบลเวียงมอก
อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง แต่มีความ
เกี่ยวข้องอย่างมากกับพัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ของอำเภอทุ่งเสลี่ยมในอดีต
หอรบแห่งนี้มีประวัติศาสตร์น่าสนใจ
สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถ เพื่อสกัดกั้นกองทัพ
ล้านนา มีการสร้างกำแพงอิฐเชื่อมต่อ
ระหว่างภูเขาสองลูก และนำหินมาเรียง
เป็นป้อมและกำแพงบนแนวสันเขา ซึ่ง
ผู้เขียนได้นำนักเรียนทั้งหมดเดินขึ้นเขา

ไปสำรวจ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่าง
ละเอียดและเข้าใจพัฒนาการทางประวัติ-
ศาสตร์ แต่ที่ต้องฝากถึงหน่วยงานต่างๆ ที่
รับผิดชอบก็คือ หอรบทุ่งเสลี่ยมเป็นโบราณ
สถานที่สร้างขึ้นเป็นด่านกันระหว่างสยาม
กับล้านนา ด้วยตัวด่านอยู่ในเขตสยาม
แต่เมื่อมีการแบ่งเขตการปกครองท้องถิ่น
ซึ่งใช้ลำน้ำแม่มอกเป็นแนวเขตธรรมชาติ
ทำให้หอรบต้องไปอยู่ในเขตอำเภอเถิน
ซึ่งเป็นเขตล้านนา และไม่ได้มีความสัมพันธ์
โดยตรงกับหอรบนี้เลย ทำให้ขาดการดูแล
รักษาอย่างจริงจังทั้งที่มีความสำคัญยิ่ง
ในประวัติศาสตร์ชาติไทย และจะมีความ
เป็นได้หรือไม่ว่าเราควรใช้สันเขาเส้นเขต
แดนเดิมทางประวัติศาสตร์เป็นเส้นแบ่ง

เขตปกครองท้องถิ่นในปัจจุบัน เพื่อให้หอบ
ได้อยู่ในเขตอำเภอทุ่งเสลี่ยมดังที่เคยเป็น
มาในประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้เขียนต้องฝาก
ผู้เกี่ยวข้องไว้ในที่นี้ด้วย

การเดินทางเข้าไปยังหอบทุ่งเสลี่ยม
เราไม่สามารถนำรถเข้าไปได้ เราต้องเดิน
เท้าท่ามกลางแดดร้อนเข้าไปราว 800
เมตร และขากลับก็ต้องเดินทางต่อไปอีก
ราว 1.5 กิโลเมตร ข้ามลำน้ำแม่อกไป
ยังบ้านแม่บ่อทองเพื่อสัมภาษณ์ชาวบ้าน
เกี่ยวกับการร่อนทองในอดีต แต่เนื่อง
ด้วยสภาพฝนฟ้าอากาศไม่อำนวยจึงต้อง
รีบเดินทางต่อไปยังวัดทุ่งเสลี่ยม สถานที่
ประดิษฐาน *“หลวงพ่อศิลา”* พระพุทธรูป
ศักดิ์สิทธิ์ประจำอำเภอทุ่งเสลี่ยมและ
จังหวัดสุโขทัย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกโจรกรรม
ออกนอกประเทศ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้
เกี่ยวกับศิลปกรรมแบบล้านนาและ
ความเชื่อของชาวทุ่งเสลี่ยม ก่อนที่จะปิด
โครงการอย่างเรียบง่ายและเป็นกันเอง
โดยผู้อำนวยการโรงเรียน

ผู้เขียนซึ่งเป็นวิทยากรของโครงการ
รู้สึกว่าเป็นอีกโครงการหนึ่งที่ผู้เขียนภูมิใจ
และยังมีกลิ่นอายของการศึกษาประวัติ-
ศาสตร์ท้องถิ่นแบบ *“ขึ้นเขาลงห้วย”* แต่
ด้วยความตั้งใจของคณะครูและนักเรียน
จึงทำให้ทุกอย่างราบรื่น เต็มไปด้วยรอยยิ้ม
เสียงหัวเราะ ความสนุกสนานและความ
ประทับใจ ผู้เขียนได้แต่หวังว่านักเรียนที่

ร่วมโครงการจะมีความรักท้องถิ่นของ
ตนมากยิ่งขึ้น

โครงการจัดตั้ง *“ศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา”*
เป็นโครงการสำคัญที่คณะครู-นักเรียน
(รวมทั้งชุมชน) จะต้องร่วมมือกันสร้าง
สรรค์ ผู้เขียนเชื่อว่าศูนย์นี้คงออกมาดีมาก
ทีเดียว หากผู้เขียนมีโอกาสเดินทางไป
จังหวัดสุโขทัยในครั้งต่อไป คงมีโอกาส
ไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอทุ่งเสลี่ยม
ใน *“ศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษา”* ของโรงเรียน
ทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์ ที่ครั้งหนึ่งเคยมี
ส่วนร่วมสนับสนุนส่งเสริมโครงการใน
ฐานะวิทยากรจากแดนไกล และต้องขอ
ขอบพระคุณผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ
และคณะครูหมวดสังคมศึกษาฯ โรงเรียน
ทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์ที่ให้การต้อนรับอย่าง
ดียิ่ง และเห็นความสำคัญของการศึกษา
ประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น

*ศูนย์ทุ่งเสลี่ยมศึกษาของโรงเรียน
ทุ่งเสลี่ยมชนูปถัมภ์ที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าหน้าตา
ของศูนย์ฯ จะเป็นอย่างไร จะเป็นพิพิธภัณฑ์
พื้นบ้านหรือเป็นห้องสมุด หรืออาจพัฒนา
เป็นที่ท่องเที่ยว สำหรับผู้เขียนคิดว่าไม่ใช่
สิ่งสำคัญแต่ศูนย์ฯ จะเป็นสิ่งที่ทำให้นักเรียน
เยาวชนและชาวทุ่งเสลี่ยมได้เรียนรู้และ
เข้าใจรากเหง้าและเรื่องราวในท้องถิ่น
นำมาซึ่งความรักท้องถิ่นของตน นั่นคือ
ความสำเร็จที่แท้จริงของศูนย์ทุ่งเสลี่ยม
ศึกษา ในทัศนะของผู้เขียน*

“สนทนา” สร้างความรู้

เมื่อพูดถึง “ความรู้” ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร Barth (2002) กล่าวว่า ความรู้เกิดจากความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ การกระทำ และความสัมพันธ์ทางสังคม² หรืออาจกล่าวได้ว่าความรู้เกิดจาก ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งที่อยู่รอบตัว

¹ นักวิชาการ โครงการนักมานุษยวิทยาเดินดิน

² Barth, Fredrik. 2002. "An Anthropology of knowledge" in *Current Anthropology*. 3(1): 1-18.

เมื่อพูดถึงการสร้างความรู้ในชุมชน ประเด็น “คลาสสิก” ที่ในอดีตมักถูกหยิบยกมาพูดคุยกันคือ ใครเป็นคนสร้าง และจัดการความรู้ในชุมชนระหว่างคนในชุมชนและนักวิชาการ แต่ในปัจจุบันนี้เห็นได้ชัดว่าการสร้าง และจัดการความรู้ในชุมชนไม่สามารถเกิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ แต่เกิดจากการทำงานร่วมกัน

ประเด็นที่น่าสนใจในตอนนี้จึงกลายเป็นว่าคนในชุมชนและนักวิชาการจะทำงานร่วมกันอย่างไร

โครงการนิกมานุษยวิทยาเดินดิน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) เป็นโครงการหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชน และนักวิชาการ

ทีมนักมานุษยวิทยาเดินดินหรือที่เราเรียกกันเองสั้นๆ ง่ายๆ ว่า “ทีมเดินดิน” เรียกวิธีการทำงานร่วมกับชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยการพูดคุย การเข้าร่วมกิจกรรม และการจัดกิจกรรม ว่าเป็นการ “สนทนา” ซึ่งในความหมายของทีมเดินดิน คือ การสื่อสารอย่างเท่าเทียมกัน เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ในแนวระนาบ ด้วยการเปิดใจ ยอมรับความรู้ ทัศนคติ ความเชื่อที่แตกต่างกัน และสื่อสารกันแบบเพื่อน³

การ “สนทนา” ระหว่างทีมเดินดินกับชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในสองลักษณะที่สัมพันธ์กันคือ ① เรียนรู้ในประเด็นที่ชุมชนอยากทำ และ ② เรียนรู้ตนเอง คือ คนในชุมชนรู้ว่าอยากทำโครงการอะไร ทำไปทำไม

การเรียนรู้เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญในมุมมองของทีมเดินดิน เพราะบางครั้งคนในชุมชนเริ่มโครงการตาม “ชนบ” งานวิชาการ แต่พอทำไประยะหนึ่งเริ่มพบว่าสิ่งที่อยากทำไม่ได้มีเฉพาะเรื่องความรู้ แต่เชื่อมโยงกับเรื่องปากท้องด้วย เช่น โครงการวิจัยศักยภาพและการคงอยู่ทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนวัฒนธรรมพิเศษมอวาคีที่เริ่มจากหาเรื่องราวในชุมชนของตนเองไว้ใช้เรียนใช้สอนในชุมชน แต่เมื่อดำเนินโครงการมาระยะหนึ่ง คนในชุมชนสนใจอยากทำโครงการสวนหลังบ้านเพิ่มเติม เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้เรื่องอาหารการกิน ทีมทำงานในชุมชนจึงเพิ่มกิจกรรมนี้เข้าไปในโครงการ ซึ่งคนในชุมชนสนใจเข้าร่วมและแสดงความคิดเห็นกันอย่างคึกคัก

³ โครงการนักมานุษยวิทยาเดินดิน. 2556. เอกสารประกอบการนำเสนอเวที “บอกกล่าวเล่าเรื่อง” ประสบการณ์เดินดินจากนักมานุษยวิทยาชุมชน. วันที่ 28 มกราคม 2556 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อย่างไรก็ตาม การ “สนทนา” เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในเชิงประเด็น และการเรียนรู้ตนเอง ที่ทีมเดินดินดำเนินงานมา ก็มีโจทย์ท้าทายที่ต้องทำงาน ต่อไปเช่นกัน เนื่องจากการ “สนทนา” กับชุมชนหลายกรณีเป็นเพียงการชวน ให้คนในชุมชนได้คิดว่าสิ่งที่ตนเองอยากทำจริงๆ คืออะไร แต่พอลงมือทำจริง คนในชุมชนเกิดความไม่มั่นใจในสิ่งที่ตนเองคิดและทำ ผลสุดท้ายก็หวนกลับไปหาวิธีการทำงานตามขนบงานวิชาการ แบบที่ไม่ได้ตอบโจทย์ที่มาจาก ความต้องการของคนในชุมชน

การสร้างเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชนด้วยการทำงานร่วมกันอย่าง ไกล่ลัด ต่อเนื่อง และเปิดให้มีการ “สนทนา” กันฉันทมิตร จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ วิธีการทำงานแบบนี้มีข้อจำกัดอยู่ ตรงที่ไม่สามารถเร่งให้เกิดผลได้ในชั่วข้ามคืน เพราะเป็นการทำงานแบบ ค่อยเป็นค่อยไป แต่เรื่องดีที่สุดของการสร้างความรู้ด้วยการ “สนทนา” คือ ลดการผูกขาดความรู้จากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และเป็นการกระจาย อำนาจการสร้างความรู้ให้กับกลุ่มคนที่หลากหลายในสังคม และสามารถนำ ความรู้ที่สร้างขึ้นไปใช้ประโยชน์ ต่อรอง หรือเรียกร้องสิทธิของตนเองได้

บ้านแพรกก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

คำว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในงานวิจัยเรื่องนี้ก็คือเรื่องราวของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม วัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตของคนในท้องถิ่นที่สืบสานมาแต่อดีต จากความทรงจำร่วมของคนในชุมชนรุ่นปัจจุบัน ที่จะส่งต่อและสืบสานไปยังรุ่นหลัง ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ของคนในที่ต้องร่วมมือกันในการให้ข้อมูล ให้ความหมาย และการวิเคราะห์ เพื่อการยอมรับร่วมและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังให้รู้จักรากเหง้าของตัวเอง นำไปสู่การเกิดสำนึกร่วมและเป็นองค์ความรู้ร่วมที่จะใช้พัฒนาตนเอง และต่อร่วมกับกระแสอำนาจความเปลี่ยนแปลง ที่มาจากภายนอกในยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น เป็นประวัติศาสตร์สังคมและเป็นประวัติศาสตร์มีชีวิต

คำว่า ท้องถิ่น หมายถึง พื้นที่วัฒนธรรมที่สำเนียงและรับรู้กันโดยผู้คนในชุมชนท้องถิ่นจากอดีตมาจนปัจจุบัน เป็นการมองจากคนในไม่ใช่คนนอก งานวิจัยเรื่องนี้

กำหนดแนวทางในการศึกษาท้องถิ่นเป็น 3 ขั้นตอน คือ ภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม ชีวิตวัฒนธรรม และผู้นำวัฒนธรรม

ภูมิวัฒนธรรมเป็นพื้นที่วัฒนธรรมในมุมกว้าง เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ที่มีผู้คนทั้งในอดีตและในปัจจุบันเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เกิดเป็นบ้านเป็นเมือง มีการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ สังคม และวัฒนธรรม ดังเห็นได้จากการเกิดชื่อบ้านนามเมือง ชื่อป่าเขา แม่น้ำลำห้วยที่สัมพันธ์กับตำนานและภาพความทรงจำร่วม ภูมิวัฒนธรรมเป็นพื้นที่กว้างไกล อาจครอบคลุมบริเวณที่เป็นลุ่มน้ำ ที่ราบลุ่มหรือทิวเขา ที่มีเครือข่ายของบ้านและเมืองรวมไปถึงรัฐก็ได้

บรรดาชื่อแหลมธรรมชาติ ชื่อสถานที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ล้วนเป็น

สิ่งที่รับรู้กันโดยคนในที่เป็นผู้รู้ ทั้งความหมายรู้ทั้งความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างกันจนมีปรากฏในตำนานและพงศาวดาร ยิ่งกว่านั้นชื่อสถานที่และตำนานเหล่านี้ก็คือ แผนที่และแผนทางที่คนในรู้จักและมีประสบการณ์ในความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะได้เรียนรู้และรับรู้ว่า พื้นที่ไหนศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ไหนเป็นพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจ สังคม ที่นับเป็นสมบัติร่วม และมีการควบคุมโดยข้อห้ามและจารีตประเพณี อันเป็นกติกาในวัฒนธรรม

ท้องถิ่น ความเป็นพื้นที่วัฒนธรรมของ
ภูมิวัฒนธรรมนั้น คนนอกรับรู้อย่างผิวเผิน
เช่น การเข้าไปท่องเที่ยวเป็นครั้งคราว
การดูจากแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ และ
การสื่อสารจากดาวเทียม ซึ่งเป็นลักษณะ
การมองแบบนก มากกว่าการมองแบบ
หนอน ที่มาจากการสัมผัสกับพื้นที่ในการ
อยู่ร่วมกันในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

ความแตกต่างของภูมิวัฒนธรรม
ระหว่างการมองและการรับรู้ของคนนอก
กับคนใน ก็คือ ของคนนอกมักเป็นการ
คิดขึ้น สร้างขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ชาติ

นักปกครอง นักบริหาร นักผังเมือง และ
นักวิชาการ เช่น การใช้แผนที่ภาพถ่ายมา
ทางเพื่อกำหนดเขต กำหนดพื้นที่บ้านเมือง
แหล่งกิจกรรม ผังเมืองผังบริเวณ รวมไปถึง
รูปแบบและลักษณะทางภูมิทัศน์ ขณะที่
ภูมิวัฒนธรรมของคนในจะเล่าขานและ

ถ่ายทอด รวมทั้งเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม
มาช้านาน โดยถ่ายทอดผ่านตำนาน การ
บอกเล่า และความทรงจำร่วมของผู้คนใน
ท้องถิ่น เพราะภูมิวัฒนธรรมจะไม่เป็นสิ่งที่
หยุดนิ่งหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ โดยเฉพาะ
เรื่องสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เป็น
ธรรมชาติ อาจถูกเปลี่ยนแปลงโดยคนใน
แต่ละรุ่นอยู่เสมอ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลง
ที่มีการรับรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะการจัดการน้ำ
อันได้แก่ น้ำกิน น้ำใช้ น้ำเพื่อการเกษตร
รวมไปถึงอุทกภัยและทรัพยากรที่เกิดขึ้นจาก
น้ำ พื้นที่ในภูมิวัฒนธรรมหนึ่งๆ อาจคลุม
พื้นที่ธรรมชาติในกลุ่มน้ำใหญ่ๆ หรือลุ่มน้ำ
เล็กๆ หลายลุ่ม ที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่น
มีความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ
ร่วมกัน

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
บ้านแพรง พื้นที่ภูมิวัฒนธรรมในแนวตั้ง
กินบริเวณใต้จังหวัดลพบุรี ลงมาตามลำน้ำ
ลพบุรี ลงมาจนถึงเขตอำเภอมหาราช ใน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนในแนวนอน
นั้นเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ระหว่าง
ลำน้ำน้อยและลำน้ำป่าสัก โดยมีลำน้ำ
ลพบุรีอยู่ระหว่างกลาง เพราะเป็นบริเวณ
ที่เกิดลำแพรงของทั้งสามลำน้ำมากมาย
มีร่องรอยของลำน้ำเก่าและใหม่มากมาย
อีกทั้งมีร่องรอยของชุมชน ทั้งเก่าและใหม่
ที่เกิดขึ้นทั้งสองฝั่งของลำน้ำเหล่านั้น มี
ร่องรอยการขุดคลองลัดเลาะและคลอง

เชื่อมระหว่างลำน้ำเหล่านั้น ทั้งเพื่อการคมนาคมและการจัดการน้ำทั้งในฤดูน้ำมากและน้ำน้อย

ภายในบริเวณของภูมิวัฒนธรรมมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านและเมือง ทั้งใหญ่และเล็ก กระจายอยู่ตามลำน้ำเหล่านั้น พื้นที่ที่มีชุมชนบ้านและเมืองเกิดขึ้นดังกล่าวนี้ เรียกว่าเป็นท้องถื่น เป็น **นิเวศวัฒนธรรม** เพราะจะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติของผู้คนในท้องถื่นร่วมกัน ซึ่งเห็นได้จากรูปแบบและโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีเหมือนกัน ท้องถื่นหรือนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ เป็นหน่วยทางสังคมและวัฒนธรรมขานาที่มีอยู่ในดินแดนประเทศไทยนับพันปี มาดถอยและเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยการปฏิรูปการปกครองและการบริหารประเทศตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ลงมา

ระบบการปกครองรวมศูนย์ที่เรียกว่าระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ทำให้นิเวศวัฒนธรรมสิ้นสุดตามนิติบัญญัติ โดยมีการกำหนดพื้นที่การบริหารทับลงไปบนพื้นที่ทางวัฒนธรรม อันประกอบด้วยชุมชนบ้าน เมือง แหน่ที่ด้วยตำบลและหมู่บ้าน แต่เดิมบ้านเป็นชุมชนในตัวเอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคมของคนภายใน เป็นพื้นที่ประกอบด้วยที่อยู่อาศัยที่ทำกิน และพื้นที่สาธารณะอันเป็นที่ตั้ง

ของวัด โรงเรียน ป่าช้า และอื่นๆ โดยเฉพาะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคมวัฒนธรรม ชื่อวัดมักเป็นชื่อเดียวกับบ้านโดยการตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อม

บ้านเป็นชุมชนในระดับความเป็นจริงเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมจากสายเลือด การกินตองจากการแต่งงาน และการเป็นพี่น้องร่วมบ้าน แต่การเป็นชุมชนบ้านก็ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องอยู่ร่วมกับชุมชนบ้านอื่นที่อยู่ในท้องถื่นหรือนิเวศวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีชุมชนใหญ่อยู่ตำแหน่งศูนย์กลางของเส้นทางคมนาคม และมีย่านตลาดเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสิ่งของและสินค้าทางเศรษฐกิจ มีบุคคลหลายอาชีพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และเป็นนิวาสสถานของบุคคลที่เป็นหัวหน้า เช่น

เจ้าเมือง ทำหน้าที่ในการปกครอง ชุมชน ใหญ่ดังกล่าวนี้เรียกว่าเมือง เป็นศูนย์กลาง ที่สัมพันธ์กับชุมชนบ้านในท้องถิ่นเดียวกัน จึงเรียกว่าบ้านและเมืองเป็นของคู่กัน

ความเป็นชุมชนของเมืองไม่ใช่ชุมชน ในระดับความเป็นจริง แต่เป็นชุมชนทาง จินตนาการ อันเป็นสำนักของการเกิด อยู่และตายพื้นที่เดียวกัน เป็นสำนัก เชิงบูรณาการเพื่อความมั่นคงทางสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ที่สามารถทำให้ คนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์และ เห็นความจำเป็นที่จะอยู่ร่วมกัน ภายใต้ การมีขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ข้อห้ามและการช่วยเหลือเอื้อแรงกัน ใน ด้านต่างๆ ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ผลที่ตามมา คือ เกิดสิ่งที่เรียกว่าท้องถิ่น นิยมขึ้น (localism)

ความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ประกอบด้วย บ้าน-เมือง เป็นพื้นฐานทางสังคมของสังคม เกษตรกรรมแบบชาวนา ที่มีมากกว่าพันปี ในดินแดนประเทศไทย มาเริ่มสิ้นสุดทาง นิติบัญญัติ กับการเกิดขึ้นของรัชชาติ ในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เป็นแบบค่อยเป็น ค่อยไปโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทางการปกครอง ที่มีหมู่บ้าน ตำบล และ อำเภอเข้ามาแทนที่ ชุมชนหมู่บ้านที่เกิดขึ้น เป็นการกำหนดจากคนข้างนอก โดยมี จำนวนครัวเรือนเป็นข้อกำหนดในการตั้ง หมู่บ้าน ทำให้ชุมชนบ้านที่มีอยู่เดิม ถูกแบ่ง

ออกเป็นหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 3 เป็นต้น แต่ละหมู่ถูกกำหนดจากทางราชการให้ มีผู้ปกครองและดูแล ส่วนชุมชนเมือง ถูกเปลี่ยนเป็นตำบลและมีกำนันที่ทาง ราชการแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแล โดยเลือก จากคนใน ส่วนระดับอำเภอที่ประกอบขึ้น จากหลายๆ ตำบลจะมีนายอำเภอที่ทาง ราชการแต่งตั้งขึ้นเป็นผู้ปกครองดูแล ซึ่ง นายอำเภอมักเป็นข้าราชการที่มาจาก ภายนอก โครงสร้างการบริหารดังกล่าว เป็นการจัดการในลักษณะจากบนลงล่าง เป็นการมอบอำนาจรัฐให้คนที่ราชการ มอบหมายให้ดูแล ไม่ใช่จากการเลือกตั้ง ของคนในเช่นเดิม

อีกสิ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง สังคมชาวนาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา คือ การให้กรรมสิทธิ์ที่ดินต่อปัจเจกบุคคล และการปลูกข้าวเพื่อขายเป็นเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการบุกเบิกพื้นที่ป่าเขาและ ท้องทุ่งสาธารณะเพื่อการขยายตัวของ ชุมชนเกษตรกรรม เกิดการสร้างถนนและ ขุดคลองเพิ่มขึ้น ทำให้ลักษณะวัฒนธรรม ที่มีมาแต่เดิมเปลี่ยนแปลง เกิดชนชั้น ผู้ประกอบการ นายทุนเกิดการขยายตัวของ ย่านตลาด เกิดโรงสีไฟกระจายทั่วไปใน ท้องถิ่นที่ทำนา มีคนจีนเข้ามาทำกิจการ และแต่งงานกับคนท้องถิ่น ทำให้เกิดความ สัมพันธ์แบบใหม่ขึ้น คือ คนที่มีนาเป็น เจ้าของที่ดิน กับคนที่ไม่มيناที่ต้องเช่าเขา

เกิดเรื่องหนี้สินและยึดคืนที่ดินสืบทอดมาถึงทุกวันนี้ ในนามของหนี้ชานา

ถัดจากนิเวศวัฒนธรรม เป็นเรื่อง**ชีวิตวัฒนธรรม** ที่มุ่งเน้นถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนระดับบ้านอันเป็นชุมชนธรรมชาติ นับเป็นหน่วยการศึกษาที่เล็กที่สุด และเป็นการศึกษาเพื่อเข้าถึงคนโดยตรง และเป็นหัวใจของการศึกษาทางมานุษยวิทยาและการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ ในสังคมที่มีการ

วางแผนเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ผู้คนที่จะถูกเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดและตัดสินใจ หลักๆ คือการศึกษาเพื่อเข้าถึงและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนที่ใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน

การศึกษาชุมชนเพื่อเข้าถึงคนในในที่นี้ ไม่สามารถทำได้โดยนักมานุษยวิทยา แต่ควรเป็นคนในชุมชนทำกันเอง และมีนักมานุษยวิทยาหรือนักวิชาการจากภายนอก

ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในเรื่องวิธีการ ทิศทาง และการวิเคราะห์ตีความ ส่วนข้อมูลและเนื้อหาเป็นเรื่องของคนในที่จะต้องร่วมกัน ทำเวทีเสวนา ให้ข้อมูล ตั้งคำถามและหาคำตอบ ซึ่งจะได้เรื่องราวและเนื้อหาทางสังคมและวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงที่คนในร่วมกันทำ รับรู้และยอมรับร่วมกันว่าเป็นประวัติศาสตร์สังคมของท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนี้คือข้อมูล และเนื้อหาพื้นฐานที่คนในชุมชนจะนำไป จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นเป็นคลังความรู้ทางภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อการศึกษาให้รู้จักตนเองของคนในและคนนอกได้เรียนรู้เพื่อการรู้จักกัน และการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ในระดับชาติ

สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่บ้านแพรง นั้น มีการจัดการศึกษาหลักๆ 3 เรื่อง คือ เรื่องภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และ ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการคือ

① สำรวจพื้นที่ชุมชน โดยรอบตั้งแต่ทุ่งนา แม่น้ำ ลำคลอง การตั้งชุมชน การสร้างบ้านเรือน วัด เพื่อทำให้เห็นภาพรวมของพื้นที่

② จัดประชุมชาวบ้านเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2555 เพื่อหาข้อมูลที่เป็นภาพรวม

ทางกายภาพของบ้านแพรงเพื่อสร้าง ตึกตาดำแรกในเรื่องภูมิวัฒนธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำ และพบว่าภูมิ วัฒนธรรมของบ้านแพรงมีความสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์ และเป็นบ่อเกิดของ อยุธยา การจัดเวทีครั้งนี้ทำให้ได้ภาพรวมของชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ของลำน้ำ กับชุมชนในพื้นที่บ้านแพรง เช่น บ้านลำพะเนียง บ้านแพรง เรือที่ใช้ในชุมชน ที่เต็มไปด้วยคลองเล็กคลองน้อย อาหาร การกินที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะพันธุ์ปลา น้ำจืดที่หลากหลาย การแสดง เช่น ลิเก คณะหมอลาว เป็นต้น

③ การจัดเวทีเสวนาโดยคนใน ที่ จะนำโดยอาจารย์ประสาน เสถียรพันธุ์ อาจารย์โรงเรียนบ้านแพรงประชาสรรค์ เพื่อระดมความข้อมูลเนื้อหาสาระในเรื่องดังกล่าวโดยจัดเวทีเสวนาขึ้นในชุมชน เพื่อระดมความรู้จากคนบ้านแพรงและพื้นที่ใกล้เคียง

การประชุมระดมความคิดแบบนี้จะจัดขึ้นอีก 2-3 ครั้งเพื่อสร้างตึกตาให้ครบทั้ง 3 ตัว ซึ่งการประชุมครั้งต่อไปจะจัดขึ้นเพื่อสร้างตึกตาดำที่ 2 นิเวศวัฒนธรรม

ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูล ในการจัดทำ พิพิธภัณฑ์ สอนในโรงเรียน รวมถึงการอบรมยุวมัคคุเทศก์ต่อไป ซึ่งจะดำเนินการโดยคนใน โดยมีคนนอกเป็น พี่เลี้ยง สร้างแรงใจ และเสริมพลัง

ความเชื่อเรื่อง **การแรกนา** ในเอกสารโบราณ

เมื่อวันพืชมงคลที่ผ่านมา ตรงกับวันจันทร์ที่ 13 พฤษภาคม 2556 ได้มีพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธี 2 พิธีรวมกันคือ **พระราชพิธีพืชมงคลอันเป็นพิธีสงฆ์** ซึ่งจะประกอบพระราชพิธีวันแรกในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กับ **พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ** (วันไถหว่าน) อันเป็นพิธีพราหมณ์ ซึ่งจะประกอบพระราชพิธีในวันรุ่งขึ้น ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ หรือเรียกสั้นๆ ว่า พิธีแรกนา เป็นพระราชพิธีที่มีมาแต่โบราณตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี

พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

เครดิตภาพ : <http://media.thaigov.go.th/pageconfig/album1/index.asp?aid=5879&pageno=>

วัตถุประสงค์ของพระราชพิธีนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน¹ ว่า

“การแรกนาที่ต้องเป็นธุระของผู้ซึ่งเป็นใหญ่ในแผ่นดิน เป็นธรรมเนียมนิยมมีมาแต่โบราณ เช่น ในเมืองจีนสี่พันปีล่วงมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงลงไถนาเองเป็นคราวแรก พระมหากษัตริย์ไทยส่วนจดหมายเรื่องราวอันใดในประเทศสยามที่มีปรากฏอยู่ในการแรกนาก็มีอยู่เสมอเป็นนิจไม่มีเวลาว่างเว้นด้วยการซึ่งเป็นใหญ่ในแผ่นดินลงมือทำเองเช่นนี้ ก็เพื่อจะเป็นตัวอย่างแก่ราษฎร ชักนำให้มีใจหมั่นในการที่จะทำนา เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตทั่วหน้า เป็นต้นเหตุของความตั้งมั่นและความเจริญไพบุลย์แห่งพระนครทั้งปวง แต่การซึ่งมีพิธีเจือปนต่างๆ ไม่เป็นแต่ลงมือไถนาเป็นตัวอย่างเหมือนอย่างชาวนาทั้งปวงลงมือไถนาของตนตามปกติ ก็ด้วยความหวาดหวั่นต่ออันตราย คือ น้ำฝนน้ำท่ามากเกินไปแล้วเพลี้ยและสัตว์ต่างๆ จะบังเกิดเป็นอันตรายไม่ให้ได้ประโยชน์เต็มภาคภูมิ และมีความปรารถนาที่จะให้ได้ประโยชน์เต็มภาคภูมิเป็นกำลัง จึงต้องหาทางที่จะแก้ไขและหาทางที่จะอุดหนุน และที่จะเสี่ยงทายให้รู้ล่วงหน้า จะได้เป็นที่มั่นอกมั่นใจ โดยอาศัยคำอธิษฐานเอาความสัตย์เป็นที่ตั้งบ้าง ทำการซึ่งไม่มีโทษนับว่าเป็นการสวัสดิมงคลตามซึ่งมาในพระพุทธศาสนาบ้าง บูชาเช่นสรวงตามที่มาทางไสยศาสตร์บ้าง ให้เป็นการช่วยแรงและเป็นที่ยึดใจตามความปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งคิดไม่มีที่สิ้นสุด”

¹ ปส:วัดพระราชพิพิธมณฑลราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
http://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=8822

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ
ใน พ.ศ. 2556 นี้ ได้มีการพยากรณ์ถึง
ความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารของ
ประเทศ โดยพระยาแรกนาได้เสี่ยงทาย
หยิบผ้านุ่งแต่งกายได้ผ้า 4 คืบ พยากรณ์
ว่าน้ำจะมากสักหน่อย นาในที่ดอนจะได้
ผลบริบูรณ์ดี นาในที่ลุ่มอาจจะเสียหาย
บ้าง ได้ผลไม่เต็มที่ นอกจากนี้ พราหมณ์
ได้เสี่ยงทายของกิน 7 สิ่ง ที่ตั้งเลี้ยงพระโค
ซึ่งผลเสี่ยงทาย พระโคกินข้าวโพด พยากรณ์
ว่า ธัญญาหาร ผลาหาร จะบริบูรณ์ดี และ
พระโคกินหญ้า พยากรณ์ว่า น้ำท่าจะ
บริบูรณ์พอสมควร ธัญญาหาร ผลาหาร ภิกษาหาร มังสาหาร จะอุดมสมบูรณ์ดี
ทั้งนี้ทั้งนั้น พิธีกรรมดังกล่าวเป็นพระราชประเพณีที่ทำสืบทอดต่อกันมาโดย
พระมหากษัตริย์ นัยหนึ่งเพื่อให้เป็นขวัญกำลังใจแก่พสกนิกรที่ทำเกษตรกรรม

เสี่ยงทายหยิบผ้า

เครดิตภาพ : <http://media.thaigov.go.th/pageconfig/album1/index.asp?aid=5879&pageno=>

เสี่ยงทายพระโค

เครดิตภาพ : <http://media.thaigov.go.th/pageconfig/album1/index.asp?aid=5879&pageno=>

“การดูแลรักษา และการดูค่ากล้า” ในสมุดไทยชาว
ฉบับพิพิธภัณฑสถานบ้าน วัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน
จ.นครปฐม

สำหรับชาวบ้านหรือเกษตรกร
เอง ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “การ
แรกนา” นี้อยู่เหมือนกัน ดังในเอกสาร
โบราณท้องถิ่นบางฉบับ² ที่ได้บันทึก
เรื่อง “การแรกนา” เอาไว้ รวมอยู่ใน
หมวดของตำราโหราศาสตร์ ในเรื่อง
บอกถึงฤกษ์งามยามดีที่จะลงมือทำไร
ทำนา การทำเครื่องมือและอุปกรณ์
การเกษตร เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

ดูแลรักษา

“วัน 1 วัน 2 วัน 3 ให้แรกไถดี วัน 2 4 แรกเกี่ยวแลลากลานดี วัน 5
วัน 2 วัน 3 ให้แรกเอาข้าวขึ้นยุ้ง วัน 6 ให้ทำขวัญข้าวดี วัน 4 วัน 2 เข้าหัว
จอบขวนดี วัน 6 แรกตกล้ำดี วัน 5 ทำคราดดี วัน 4 เข้าไถดีแล

สิทธิการีระ จะแรกไร่แรกนาก็ดี ให้รู้จักขึ้นชาจึงดีแล ปีชวดให้แรกวัน 5
ปีฉลูให้แรกวัน 4 ปีชามแรกวัน 6 ปีเถาะแรกวัน 2 ปีมะโรงแรกวัน 1 ปีมะเส็ง
แรกวัน 3 ปีมะเมียแรกวัน 4 ปีมะแมแรกวัน 5 ปีวอกแรกวัน 4 ปีระกาแรก
วัน 5 ปีจอแรกวัน 2 ปีภุมแรกวัน 1

ดูค่ากล้า

อนึ่งวัน 1 ให้แรกไถนา วัน 6 วัน 3 ให้หว่านข้าวดีนักแล วัน 2 วัน 4
ให้เกี่ยวข้าวดีนักแล วัน 2 วัน 4 ให้ลากลานดี ทำขวัญข้าวดี ทำร้านโรงข้าว
กาดีแล วัน 5 เข้าหัวขวนจอบดีแล วัน 2 วัน 7 ให้ตัดไม้ดีนักแล วัน 6
แรกเข้าคันไถดีนักแล วัน 2 เข้าคันคราดดีแล ไม้ซี้เหล็ก ไม้ตะโก ทำหัวหมู
ดีแล วัน 5 แรกลากลานดีแล วัน 2 ทำขวัญข้าวดีนักแล ถ้าจะหว่านกล้าให้
ดูที่มีรากนั้นเอาแต่ร่องจึงถอนง่ายดีแล อนึ่งถ้าผู้ใดจะแรกปัก เอาแต่ร่องราก
อันชุ่มนั้นจึงปักเกิดดีแล”

² สมุดไทยชาว สหส NPT004-053 ตำราโหราศาสตร์ ฉบับพิพิธภัณฑสถานบ้าน วัดลำพญา
ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม

วัน 1 อาทิตย์	วัน 2 จันทร์	วัน 3 อังคาร	วัน 4 พุธ	วัน 5 พฤหัสบดี	วัน 6 ศุกร์	วัน 7 เสาร์
แรกไถ ดี	แรกไถดี	แรกไถดี	แรกเกี่ยว ดี	เอาข้าว ขึ้นยุ้ง	ทำขวัญข้าว	ตัดไม้ดี
	แรกเกี่ยวดี	เอาข้าว ขึ้นยุ้ง	ถากลาน ดี	ทำคราดดี	แรกตก กล้าดี	
	ถากลานดี	หว่าน ข้าว	เข้าหัว จอบขวาน ดี	เข้าหัว ขวานจอบ ดี	หว่านข้าว	
	เอาข้าวขึ้นยุ้ง		เข้าไถ ดี	แรกถาก ลานดี	แรกเข้า คันไถดี	
	เข้าหัวจอบ ขวานดี		เกี่ยวข้าว			
	เกี่ยวข้าว		ถากลานดี			
	ถากลานดี		ทำขวัญ ข้าวดี			
	ทำขวัญข้าวดี		ทำร้าน โรงข้าว กาดี			
	ทำร้านโรงข้าว กาดี					
	ตัดไม้ดี					
	เข้าคันคราดดี					
	ทำขวัญข้าวดี					

การเรียกชื่อวันในสมัยก่อนมักเรียกชื่อวันว่า วัน 1 วัน 2 จนถึงวัน 7 โดยวัน 1 หมายถึง วันอาทิตย์ วัน 2 หมายถึง วันจันทร์ วัน 3 หมายถึง วันอังคาร ไปจนถึงวัน 7 หมายถึงวันเสาร์ นอกจากนี้การเรียกวันด้วยตัวเลขแบบนี้ยังนิยมใช้ในเรื่องราวที่เกี่ยวกับโหราศาสตร์ การทำนายทายทัก การพยากรณ์ต่างๆ

เมื่อลองนำข้อความเรื่อง ดูแรกนา กับ ดูดากล้า ออกมาแจกแจงตามวันอาทิตย์ถึงวันเสาร์ว่าวันไหนทำอะไรดีบ้าง ก็จะได้ดังตารางข้างมือนี่

จากตาราง จะเห็นได้ว่า วันที่ดีที่สุดที่เหมาะสมจะทำการเกือบทุกอย่าง เช่น การแรกไถ การเกี่ยว การเอาข้าวขึ้นยุ้ง การถากลาน และการทำอุปกรณ์เครื่องมือการเกษตร คือวัน 2 หรือวันอังคาร ส่วนวันที่ทำกิจกรรมได้น้อยที่สุดคือ วันเสาร์ และวันอาทิตย์

ภาพต้นข้าวตามวันข้างขึ้นและข้างแรม

นอกจากนี้ในเอกสารฯ ยังบันทึกรูปภาพของต้นข้าวตามวันข้างขึ้นตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ถึง ขึ้น 15 ค่ำ และวันข้างแรม ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ ถึง แรม 15 ค่ำ ภาพต้นข้าวแถบบนเป็นต้นข้าวในวันขึ้น 1 ค่ำ เรียงจากซ้ายไปขวาจนถึง 15 ค่ำ ส่วนภาพต้นข้าวแถบล่างเป็นต้นข้าวในวันแรม 1 ค่ำ เรียงจากซ้ายไปขวาจนถึง 15 ค่ำ เช่นกัน

ในท้ายเรื่องยังบอกถึงว่าตำรานี้เป็นตำราการทำมาหากิน ถ้าอดคัดัดสนก็สามารถนำเอาวิธีในตำรานี้ไปใช้ในทางทำมาหากินได้ ไม่ยากเลยดังความที่ว่า “อนึ่งถ้าผู้ใดทำกินมิพอปาก ให้ดูตำรานี้ไปทำกินเถิด หาญยากไม่เลยท่านทั้งหลายเอ๋ย”

พิพิธภัณฑ์วัดท่าตะเคียน จังหวัดพิษณุโลก

ชุมชนบ้านท่าตะเคียนเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกไปทางตอนเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร ชื่อของชุมชนแห่งนี้มาจากแต่เดิมเคยมีต้นตะเคียนขนาดใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านใกล้กับท่าน้ำใหญ่ของชุมชน จึงมีการเรียกชื่อชุมชนแห่งนี้ว่า “บ้านท่าตะเคียน” ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านท่าตะเคียนได้มีนักวิชาการหลายคนเข้ามาศึกษาสืบค้น จากการศึกษาพบว่าบรรพบุรุษของผู้นในชุมชนบ้านท่าตะเคียนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนและอพยพเข้ามาภายหลังศึกเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ พ.ศ.2370 ซึ่งตรงกับหลักฐานร่วมสมัยที่ระบุว่ามียกลุ่มชาวลาวจำนวนหนึ่งถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองพิษณุโลก นอกจากชุมชนบ้านท่าตะเคียนแล้ว ยังพบว่าชุมชนบ้านแสงดาวซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงก็เป็นกลุ่มชาวลาวเช่นเดียวกัน

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวลาวกลุ่มนี้ได้เข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นชุมชนโบราณราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 มาก่อน ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีมากมายภายในเขตชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในวัดท่าตะเคียน ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของชุมชน เช่น

ซากโบสถ์ แต่เดิมพบร่องรอยของฐานโบสถ์เก่าขนาดย่อม ก่อด้วยอิฐ ต่อมาได้มีการสร้างโบสถ์หลังใหม่ทับลงในตำแหน่งโบสถ์เก่า

ซากวิหาร อยู่ทางทิศเหนือของโบสถ์ มีร่องรอยของฐานวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยอิฐและใช้เสาศิลาแลง ภายในวิหารมีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานเป็นพระประธาน ปัจจุบันสร้างวิหารใหม่ครอบทับแล้ว

¹ ที่ปรึกษากลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

หลวงพ่อกองสุว
พระพุทธรูปเก่าแก่คู่วัดท่าตะเคียน

หลวงพ่อทองสุข เป็นพระประธานภายในวิหาร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ลงสู่แม่น้ำน่าน เดิมทีนั้น องค์หลวงพ่อทองสุขอยู่ในสภาพชำรุด ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ทำให้รูปแบบพุทธศิลป์เปลี่ยนแปลงไป จึงไม่สามารถศึกษาพุทธศิลป์และกำหนดอายุของหลวงพ่อทองสุขได้

โบสถ์หินชนวน รอบโบสถ์วัดท่าตะเคียนมีโบสถ์หินชนวนปักอยู่

โดยรอบ บางโบสถ์มีการแกะสลักลวดลายอย่างสวยงาม เมื่อพิจารณาจากรูปแบบศิลปะแล้ว สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 และเมื่อพิจารณา

โบสถ์หินชนวน

จากองค์ประกอบต่างๆ มีความเป็นไปได้ว่าโบสถ์เหล่านี้น่าจะเป็นโบสถ์ที่ปักอยู่รอบซากโบสถ์เก่าภายในวัดท่าตะเคียนมาแต่เดิม

นอกจากนี้ ภายในบริเวณชุมชนบ้านท่าตะเคียนยังพบเศษภาชนะดินเผาทั้งแบบเคลือบน้ำตาลและแบบธรรมดากระจายอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาตาปะขาวหายซึ่งชาวบ้านได้นำบางส่วนที่มีสภาพดีมาเก็บรวบรวมไว้ในวิหารหลวงพ่อทองสุข ซึ่งมีการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์วัดท่าตะเคียน ตั้งอยู่ภายในวัดท่าตะเคียนโดยมีการดัดแปลงวิหารหลวงพ่อทองสุขให้เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จัดแสดงโบราณวัตถุและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่พบภายในเขตชุมชนและมีผู้นำมาถวายวัดท่าตะเคียน โบราณวัตถุและข้าวของเครื่องใช้ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดท่าตะเคียนมีสิ่งที่น่าสนใจเช่น

พระพุทธรูป ภายในพิพิธภัณฑ์วัดท่าตะเคียนมีพระพุทธรูปสำริดปางต่างๆ ศิลปะอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้นขนาดต่างๆ ประดิษฐานอยู่ในตู้จัดแสดงและบนฐานชุกชีหลวงพ่อทองสุข พระพุทธรูปส่วนใหญ่เป็นฝีมือสกุลช่างท้องถิ่นพิษณุโลก

วิหารหลวงพ่อกองสุว
ซึ่งมีการดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑวัดท่าตะเคียน

ตู้และหีบพระธรรม ทำด้วยไม้ลังรัก ปิดทองลายรดน้ำ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ลายรดน้ำส่วนใหญ่ทำเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ และลายดอกต่างๆ

เอกสารโบราณ เป็นสมุดไทย ทั้งสมุดไทยดำและไทยขาว ตลอดจนเอกสารใบลาน ส่วนใหญ่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้าน คาถาอาคม เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมทั่วไป ตัวอักษรที่ใช้เป็นอักษรไทย มีอักษรขอมและอักษรธรรมบ้างเล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพระราชทานเขตวิสุงคามสีมาของวัดท่าตะเคียนเมื่อปี ร.ศ.124 (พ.ศ.2448) จัดแสดงอยู่อีกด้วย เอกสารโบราณเหล่านี้ได้รับการคัดแยกเป็นหมวดหมู่ รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นและ

เปลี่ยนผ้าห่อใหม่โดยความร่วมมือของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร อาจารย์ และนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนเรศวรและมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ภาชนะดินเผาและข้าวของเครื่องใช้

โลหะ ภายในพิพิธภัณฑวัดท่าตะเคียนมีภาชนะดินเผาจัดแสดงอยู่ภายในตู้จัดแสดงจำนวนหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นเครื่องลายครามและเครื่องเบญจรงค์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เช่น กาน้ำร้อน ถ้วยชาม ถ้วยน้ำชาพานและกระโถนเป็นต้น ส่วนข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นโลหะก็จะทำด้วยสำริดและทองเหลือง เช่น พาน ชัน กาน้ำ และเต้าปูน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีพระพิมพ์ ตุ๊กตาดินเผา อาวุธและเครื่องมือช่างโบราณ จัดแสดงอยู่ภายในด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของที่ชาวบ้านนำมาถวายวัด

นอกจากวัดท่าตะเคียนจะเป็นวัดโบราณและมีพิพิธภัณฑพื้นบ้านแล้ว วัดท่าตะเคียนยังเป็นที่รู้จักของชาวพิษณุโลก

ผู้พระธรรมาจารย์
ภายในพิพิธภัณฑ
วัดท่าตะเคียน

ในฐานะที่เป็นวัดของหลวงปู่ฤทธิ์ พระเกจิอาจารย์รูปสำคัญในอดีตของเมืองพิษณุโลก ภายหลังท่านมรณภาพก็ยังมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับท่านเล่าสืบต่อกันมา ทางวัดจึงสร้างรูปหล่อเท่าองค์จริงของหลวงปู่ฤทธิ์ประดิษฐานในวิหารให้ชาวบ้านได้สักการบูชา ซึ่งก็มีชาวเมืองพิษณุโลกเดินทางมาขอพรอยู่เนืองๆ

ภาชนะดินเผา
ประเภทเครื่องลายครามและเครื่องเบญจรงค์
ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดท่าตะเคียน

แม้ว่าวัดท่าตะเคียนและพิพิธภัณฑ์วัดท่าตะเคียนจะไม่ได้มีขนาดใหญ่โตอะไร แต่สำหรับการเข้าชมแบบให้ได้ความรู้และซาบซึ้งในคุณค่าของประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปะ ผู้เขียนคิดว่าอาจต้องใช้เวลาไม่น้อยในการเยี่ยมชม โดยเฉพาะ

รูปหล่อหลวงปู่ฤทธิ์
อดีตเจ้าอาวาสวัด ซึ่งเป็นเสมือนผู้นำ
ทางวัฒนธรรมของชุมชนท่าตะเคียน

อย่างยิ่งลวดลายบนใบเสมา พระพุทธรูปสกุลช่างท้องถิ่น เรื่องราวของชาวลาวอพยพจากลุ่มน้ำโขงสู่ลุ่มน้ำน่าน และอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงปู่ฤทธิ์ที่มีเรื่องราวบอกเล่ามีรู้จบ หากผู้อ่านมีโอกาสดินทางมาจังหวัดพิษณุโลก ต้องการหาสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่น่าสนใจเกี่ยวกับท้องถิ่นพิษณุโลก วัดท่าตะเคียนซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเป็นอีกที่หนึ่งที่ผู้เขียนอยากจะแนะนำให้ท่านเดินทางไปเยี่ยมชม แล้วท่านจะรู้ว่าในเมืองไทยมีอะไรที่น่าสนใจและยังไม่มีเป็นที่รับรู้ของคนไทยด้วยกันเองอีกมากมาย

จดหมายจากเพื่อนฉบับนี้ ครูสมคิด อินดีะพรม เขียนมาเล่าประวัติการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์และแนะนำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เอือนพองคำทวิ จังหวัดลำปาง ที่ครูสมคิดสร้างขึ้นมาด้วยใจรัก ทีมงานจึงนำมาลงให้สมาชิกทุกท่านได้รู้จักและเชิญชวนไปเที่ยวชม ให้กำลังใจ เมื่อมีโอกาส

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เอือนพองคำทวิ จังหวัดลำปาง

ตั้งอยู่ที่ 79 หมู่ 8 บ้านพระธาตุจอมปิง ต.นาแก้ว อ.เกาะคา จ. ลำปาง ห่างจากวัดพระธาตุจอมปิง 300 เมตร มีพื้นที่จัดแสดง 3 งาน เป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล เจ้าของพิพิธภัณฑ์คือ ครูสมคิด อินดีะพรม

ประวัติความเป็นมา

“เอือนพองคำทวิ” ชื่อพิพิธภัณฑ์ ได้นำเอาชื่อแม่พอง พ่อสุคำ และชื่อทวิ ซึ่งเป็นชื่อเล่นของครูสมคิดมารวมกันเป็น พองคำทวิ

และคำว่าเอือน เป็นภาษาทางภาคเหนือ หมายถึง บ้าน อาคารพิพิธภัณฑ์เริ่มสร้างเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2554

ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของครูสมคิด แรงบันดาลใจ

ในการจัดทำเกิดจากการที่ตัวเองรักและสนใจในวัฒนธรรมพื้นบ้านและเสียดายสิ่งของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นับวันจะหายไปกับกาลเวลา จึงคิดสร้างอาคารขึ้นมาเก็บรักษา ด้วยเงินของตัวเอง สิ่งของที่จัดแสดงส่วนหนึ่งเป็นของในบ้าน อีกส่วนเป็นของที่ตนเองสะสม ที่สำคัญของส่วนใหญ่ได้รับมอบจากชาวบ้านที่เห็นคุณค่าของการเก็บรักษา

แม้ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์เล็กๆ แต่ก็ทำด้วยใจรัก หวังว่าที่นี่จะมีคุณค่า และเป็นประโยชน์กับคนที่ต้องการศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น และลูกหลานต่อไป

¹ ผู้ดูแลและผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เอือนพองคำทวิ ต.นาแก้ว อ.เกาะคา จ.ลำปาง

เรื่องราว และสิ่งของที่จัดแสดง

❶ ห้องประวัติศาสตร์ ห้องถิ่น (รากเหง้าของบรรพบุรุษ) แสดงประวัติความเป็นมาของมนุษย์จอมปิง ประวัติทุ่งศาลา กุ้รื่องตีนจา ประวัติวัดพระธาตุจอมปิง ความเป็นมาของเงาพระธาตุจอมปิง และภาพถ่ายเก่าของบ้านจอมปิง (เมืองจุมภิตนคร) และภาพถ่ายเก่าของจังหวัดลำปาง

❷ ห้องของสะสม (มั่งมันและอดทน) มีของสะสม เช่น พระ ปี่สา(สมุดข่อย) ผ้ายันต์ ย่านทอ เงินตรา การ์ดโฟน กล้องถ่ายรูป แสตมป์ ปฏิทิน เซรามิก ฯลฯ

❸ ห้องภูมิปัญญาชาวบ้าน (ฮิตฮอย บรรพบุรุษ) จัดแสดงเครื่องมือการทำงาน เครื่องมือดักสัตว์ เครื่องดนตรีพื้นเมือง ของเล่นเด็กล้านนา เครื่องมือทอผ้า เครื่องมือสล่าล้านนา ฯลฯ

❹ ห้องนอนแบบล้านนา (อบอุ่นสุขสบาย) มีการจำลองที่นอนแบบชาวบ้าน ชนบท การนำผ้าทอพื้นเมืองมาปูที่นอน ที่นอน หมอน และผ้าห่มที่ใช้มือเย็บ มีการทำผ้าไหมเพื่อระบายลมและเปิดรับลมให้อากาศในห้องถ่ายเท

❺ ห้องครัวไฟ (อิมกายอิมใจ) เป็นการจำลองวิถีชีวิตการกินของชาวล้านนา การนำดินมาทำเตาไฟ และข้าวของเครื่องใช้แบบที่ใช้ในอดีตของคนชนบท

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เอือนฟองคำทวี

ที่ตั้ง 79 หมู่ 8 บ้านพระธาตุจอมปิง

ต.นาแก้ว อ.เกาะคา จ. ลำปาง

(ห่างจากวัดพระธาตุจอมปิง 300 เมตร)

เปิดให้ชมเฉพาะวันหยุด ตั้งแต่เวลา 8.00 น. ถึง 17.00 น. ไม่เก็บค่าเข้าชม

ติดต่อสอบถามได้ที่ เอือนฟองคำทวี

หรือครูสมคิด อินตะพรม 054 362 724,
084 8033654

เฟซบุค พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เอือนฟองคำทวี

E-mail Tave724@hotmail.co.th

❻ ห้องตุ้งจัย (มีชัยมงคล) เป็นการให้ความรู้เรื่องตุ้งหรือธงของชาวล้านนา ทั้งตุ้งที่ใช้จัดในงานมงคล และตุ้งที่ใช้จัดในงานอวมงคล

❼ ห้องโคมไฟ (สว่างไสวเรืองรอง) นำโคมไฟอันสวยงามของชาวล้านนามาตกแต่ง

❽ ห้องร่มเย็น (อยู่เย็นเป็นสุข) นำร่มอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของล้านนามาตกแต่ง

❾ ห้องตัดผม (คนนิยมชมชอบ) เป็นห้องที่เจ้าของบ้านทำเป็นอาชีพร่วมกับงานรับราชการ

คน-ของ-ท้องถิ่น เรื่องเล่า “สยามใหม่” จากมุมมองของชุมชน

ชีวสิทธิ์ บุญยกียรติ (บรรณาธิการ) /
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) /
2555 / 350 บาท

ISBN 978-616-7154-14-5

“ผลผลิตจากงานเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นครั้งที่ 2 ‘สยามใหม่’ จากมุมมองท้องถิ่น รวบรวมเนื้อหาเรื่องราวที่จัดแสดง เล่าถึงท้องถิ่นฐานะแหล่งทรัพยากรที่สร้างความมั่นคงให้กับสยามประเทศ และแหล่งบันทึกประสบการณ์ ตามความเป็นไปของประวัติศาสตร์สยามใหม่ สมัยรัชกาลที่ 5”

ภูมิรู้ สู่วิถุ เทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นครั้งที่ 3

บุษจรี ใจเก่ง (บรรณาธิการ) / ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร (องค์การมหาชน) / 2555 / 500 บาท
ISBN 978-616-7154-16-9

“เราอาจคุ้นเคยกับวิธีแก้ปัญหา ด้วยการพึ่งความรู้จากตำรา นักวิชาการ หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่รู้หรือไม่คนธรรมดาสามัญ คนเล็กคนน้อย ในท้องถิ่น ต่างมีศักยภาพทางปัญญา ในการจัดการกับปัญหาในแบบของตนที่น่าสนใจ ทั้งการหันกลับนำเอาความรู้ และวิถีปฏิบัติดั้งเดิมมาปรับใช้ การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม การใช้ระบบประเพณีและพิธีกรรมมาแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการสร้างสรรค์ผลงานบางอย่าง เพื่อบันทึกเหตุการณ์วิฤตที่เกิดขึ้น”

นำเที่ยว พิพิธภัณฑ์เชียงรายได้

พศ.ดร. ชูกุล อุ่นวิจิตร (บรรณาธิการ) /
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย / 2555 /
ไม่มีจำหน่าย ติดต่อศูนย์ศึกษาและพัฒนา
การท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
ISBN 978-616-7426-47-1

“หนังสือที่แนะนำให้รู้จักและเดินทางเที่ยวชม
แหล่งความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม
ของพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ 48 แห่ง ในจังหวัด
เชียงราย เมืองที่มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งยาวนาน
ถึง 750 ปี และมีชนชาติต่างๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวน
มาก”

พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัย

วรรณ นาวิกมูล
(บรรณาธิการ) / สำนักงาน
ปลัดกระทรวง
กระทรวงวัฒนธรรม / 2555 /
ไม่มีจำหน่าย สนใจติดต่อ
สำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงวัฒนธรรม

“หนังสือบันทึกภาพ เรื่องเล่าจากพิพิธภัณฑ์ชุมชนภาคกลาง ที่ประสบ
มหาอุทกภัย เมื่อปี 2554 เรื่องราวจากเพื่อนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในภาคกลาง
และกิจกรรมสร้างขวัญและกำลังใจของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชน 4 ภาค
หลังเหตุมหาอุทกภัย พร้อมข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จากฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่นในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)”

Join us

www.sac.or.th/museumdatabase

ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย

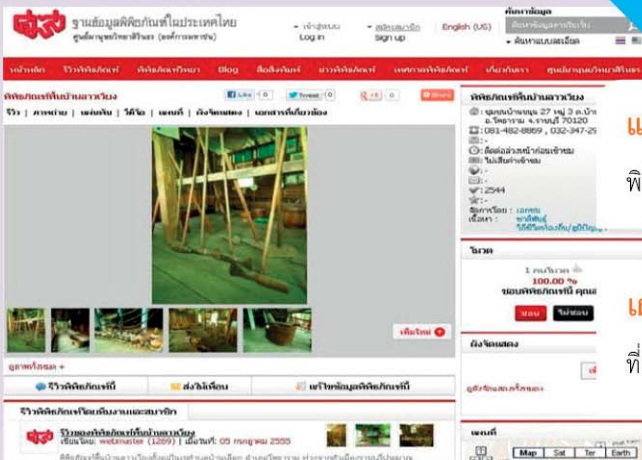
เชิญทุกท่าน ร่วมแบ่งปันประสบการณ์พิพิธภัณฑ์ด้วยตนเอง ทางเว็บไซต์

เขียนเล่า ประวัติ ข้าวของ กิจกรรม และเรื่องราวพิพิธภัณฑ์ของท่าน

Share ภาพถ่าย, วิดีโอ, แผ่นพับ, แผนที่, เว็บไซต์, ข้อมูลการเข้าชม

ดิ-ชม-โหวด ให้กำลังใจ พิพิธภัณฑ์ในใจคุณ

แบ่งปันประสบการณ์ การเที่ยวชม พิพิธภัณฑ์

เผยแพร่ Blog ส่วนตัวของคุณ ที่เขียนถึงพิพิธภัณฑ์

www.sac.or.th/museumdatabase

ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย-Museum Database

“เรา (พิพิธภัณฑสถานและเครือข่าย)
ทำงานกับคนหลายกลุ่ม
ความคิดเห็นก็ต่างกัน แต่ก็อย่าแตกแยก
ขอให้ศึกษา แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน
แล้วเราจะก้าวไปด้วยกัน”

พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ
หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ
เวทีสะท้อนความคิดเทศกาลพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ภาคเหนือ
25 มกราคม 2556

โครงการพัฒนากฎเกณฑ์

ศูนย์การเรียนรู้ดิจิทัล (องค์การมหาชน)

เลขที่ 20 ถนนบรมราชชนนี เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10170

โทรศัพท์ 02 8809429 โทรสาร 02 8809332

กรุณาส่ง

สารบัญ

2	จากใจประธานาธิบดีการ	25	108 -1009
4	เครือข่ายพันธมิตร	33	เรื่องเล่า
	ท้องถิ่น		และข่าวของ
8	เรื่องเล่าภูมิสนาม	38	แนะนำพันธมิตร
14	ประสบการณ์	42	จดหมายจากเพื่อน
	พันธมิตร	44	แนะนำหนังสือ
21	การวัดการความรู้	46	ข่าวประชาสัมพันธ์
	แบบประเมิน	47	ความคิดเห็น

จุดสารเพื่อชุมชนพันธมิตร จัดทำโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารกองทุนวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

บรรณาธิการ นวพรธรรม บุญธรรม

กองบรรณาธิการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สุนิยา คำเมือง ปณิศา สรวาสี

ดอกกริณี พยัคศรี วริศรา แสงอัมพรไชย ธิญลักษณ์ ศรีสง่า

ประสานงาน เบญจพล วรรณณอม

ศิลปกรรม ปวีณา พักฉิน

จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม

อ่านจุดสารก้าวไปด้วยกันฉบับออนไลน์ที่ www.sac.or.th